

EDİTÖR GÖZÜYLE DANIŞMAN

Yeşim GÖKÇE KUTSAL

“Judge others as you would like to be judged yourself”

AV Alexandrov

Giriş

Danışmanlık sistemi International Committee of Medical Journal Editors tarafından tanımlandığı üzere; derginin editörler kurulu dışından uzmanların makaleleri tarafsız, bağımsız olarak inceleme ve değerlendirme sürecidir ve yaklaşık 200 yıldan beri kullanılmaktadır (1).

Sistemde temel amaç bilimsel literatürü oluşturan makalelerin kalitesini artırmaktır. Bu bağlamda danışmanların hem editörlere, hem de yazarlara katkıları vardır (2). Bu sistemin yaygın olarak başarılı bir şekilde kullanılmasına karşın mükemmel olmadığı ve şeffaflığın sağlanması adına danışmanların da değerlendirilmesi gerektiği görüşü ileri sürülmüştür (3,4).

Ayrıca yaygın olarak kullanılmakla birlikte; bazı yazarlarca bu sistemin yeterince test edilmediği ve etkilerinin kesin olmadığı da ifade edilmektedir (5). Araştırmacılar danışmanlık sisteminin değerlendirilmesine yönelik çalışmalarda uygulamaları özellikle klinik kanıtlar ile ilişkileri bağlamında ele almakta ve etkilerinin ciddi olarak ölçülmesi / test edilmesi yönünde öneriler geliştirmektedirler (6).

Danışmanlık sistemi karşıtı görüşler

Bilimsel dergilerde uygulanan danışmanlık sistemine çeşitli gerekçeler ile karşıt olan görüşler de vardır. Bunları savunanlar tarafından: “1-Yeni bilgilerin ve düşüncelerin paylaşılması gecikmektedir, 2-Bilimsel literatür güncelliğini yitirmektedir, 3-Toplantılardaki sözlü (hızlı) bilgi alış-verişi literatürün gelişmesi için en kısa yoldur, 4-Ortalama bir genel editör de dergiye gönderilen tüm makaleleri değerlendirebilir” ifadeleri kullanılmaktadır (7).

Danışmanlık sistemi yanlısı görüşler

Sistemin gerekliliği ise aşağıdaki şekilde savunulmaktadır:1-Bilimin ilerlemesi için güvenilir bir kayıt sistemi gereklidir, 2-Kısıtlanmaz ve denetlenmezse “bilimsel literatür” anlamsız bir kaosa sürüklenir, 3-Makalelere yazım aşamasında katkıları vardır. 4-Deneyimli ve bilinçli bilim insanları makalelerini hazırlarken danışmanların beklentilerine uygun olarak yazmaya özen gösterirler, 5-Hiçbir editör, her konuyu, o konuda deneyim ve birikim sahibi uzman bir araştırmacı kadar iyi bilemez, 6- Bir derginin kendini kanıtlaması uzun bir süreç gerektirir, özensiz makalelere yer verilmesi bu süreci uzatır ve dergiyi yıpratır, 7- Pek çok makale danışman raporlarındaki öneriler doğrultusunda düzeltilerek gelişir (7).

Prof. Dr. Yeşim GÖKÇE KUTSAL - Türk Tıp Dizi Komite Üyesi
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi FTR AD Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi GEBAM
Müdürü, Türk Geriatri Dergisi Baş Editörü - ANKARA
ykutsal@hacettepe.edu.tr

Günümüzde çoğu yazar, danışmanlık sisteminin gecikmelere neden olmakla birlikte makalelerin geliştirilmesine katkısı olduğu konusunda hemfikirdir (8). Bazı tartışmalı yönleri olmakla birlikte halen uygulanan danışmanlık sisteminin bir garantör olarak yorumlanması ve danışmanlık eğitimi için standart programların hazırlanmasının ve kurslar düzenlenmesinin yararlı olacağı ifade edilmektedir. Sistemin iyileştirilmesine yönelik deneyimlere ve uzun soluklu araştırmalara gereksinin olduğu da bir gerçektir (9). Bu uygulamanın bir sistem değil, daha çok bir kültür olduğunu düşünen bazı yazarlara göre; danışmanlığın potansiyel yararları konusunda karar verecek kişinin editör olduğu, sürecin zaman aldığı ve bazı yazarlarda hayal kırıklığına neden olduğu için dezavantajlarının da yaşandığı, bununla birlikte makalelerin standartlarının yükselmesine yadsınamayacak katkıları olduğu kanısı hakimdir (10).

Danışmanların makale değerlendirme süreçleri

Danışmanlar ilk önce en yaşamsal soruyu sorarlar: Bu makale bu dergi için uygun/doğru mu? Bir dergiden reddedilen makalenin yazarı etki faktörü daha düşük bir dergiye yönelir. Etki faktörü daha düşük dergilerin danışmanları da derginin durumuna göre yaklaşımlarını değiştirebilmektedirler. Red edilen makalelerin %7-25 i asla yayınlanamamaktadır. Yazarlar vazgeçebilir veya makaleyi yeniden yazmaya ve tekrar denemeye karar verirler (11).

Editörler tarafından danışmanlardan beklenenler ilk aşamada şu soruların yanıtlanmasıdır: 1-Araştırma tasarımı araştırmanın kurgulanmasına neden olan sorulara yanıt vermek açısından uygun mu?, 2-Örneklem büyüklüğü yeterli mi?, 3-Uygun/gerekli testler uygulandı mı?

Daha sonraki aşamada makalenin değeri açısından yeni sorulara yanıt aranır: 1-Bir katkı yapabilir mi?, 2-Bilgi düzeyini artırabilir mi?, 3-Özgün mü?, 4-Daha önceki benzer makaleler ile uyumlu ya da aykırı mı?, 5-Tartışmalara ve bilgi alış verişine katkı sunacak mı?

Danışmanların en önemli katkıları; değerlendirme aşamasında okuyucular açısından makalenin değerini belirleyen öğeler olan; makalenin yapısını (formatı, bölümlenmeleri, içeriği), yapılan işlemleri (araştırmanın stili) ve araştırmanın çıkarımlarını incelemeleridir. Ayrıca etik ihlal olasılığı durumunda editöre bilgi verilmesi ve son olarak makalenin yayınlanmaya değer olup olmadığı konusunda geri bildirim sunulması da göz ardı edilmemesi gereken desteklerdir (12,13). Bilindiği üzere; "Kötü sunulmuş bir çalışma aslında iyi bir çalışma olabilir, ama muhteşem sunulmuş hatalı bir çalışma gözden kaçmayacaktır". Araştırmanın yeni, özgün ve önemli olması danışmanların gözündeki katma değerleridir (14).

Pek çok dergide danışmanlara gönderilen makalelerde yazar adlarının kapatılması; yazarların deneyimlerinin ve saygınlıklarının olması veya olmamasından kaynaklanan yanlı tutumların engellenmesi amacıyla yapılmaktadır "*The more effective the blind, the less the bias*". Bu durumun karşılığı görüşler de mevcut olup, makalelerin bir forum ortamında açık olarak tartışılmasını öneren dergi yayın kurulları da vardır.

Değerlendirme nasıl olmalı?

Değerlendirme; adil, yansız ve yapıcı olmalıdır. Yaffe'ye göre odak nokta makalenin geliştirilmesi olmalıdır, buna yönelik olarak yapıcı geri bildirimler anlamlıdır (15). Açık, anlaşılabilir, şeffaf, eksiksiz ve zamana saygılı bir tutum sergilenmelidir (16,17). Danışmanların raporlama rehberleri farklı makale türlerine göre hazırlanmış olup,

randomize kontrollü araştırmalarda en sık kullanılan CONSORT (www.consort-statement.org) deyimidir (18). Yazarlara ve danışmanlara yardımcı / yol gösterici olabilecek bazı kurallar listeleri EQUATOR (Enhancing the QUALity and Transparency of health Research) Network tarafından hazırlanmıştır (19,20).

Makalelerin red nedenleri

1997-1998 arasında Research in Medical Education (RIME)" dergisine gönderilen toplam 151 makalenin analizi (kabul oranı %50) sonucunda; makalelerin reddedilmesinde en önemli 10 neden olarak şunlar bildirilmiştir: 1-Eksik veya uygunsuz istatistik, 2-Sonuçların abartılı yorumu, 3-Uygunsuz veya daha az uygun olan gereçlerin kullanımı, 4-Eksik örnekleme veya örneklemede yanlışlık, 5-Makalenin okunmasında güçlük, 6-Problemin tam olarak tanımlanmaması, 7-Hatalı/tutarsız sonuçlar, 8-Eksik, uygunsuz veya güncel olmayan kaynak bildirimini, 9-Sunulan bilginin yetersiz olması, 10-Tablo ve grafiklerin kötü/özensiz/yetersiz olması (21).

Danışmanların red nedenlerinin incelendiği araştırmada öne çıkan faktörler olarak; "1-Çalışmanın dayanağı ve amacının açık olmaması. 2-Önemsiz veya ilgisiz bir konu. 3-Tartışmalı veya hatalı çalışma tasarımı, 4-Özgün olmayan veya modası geçmiş bir çalışma konusu, 5-Araştırma makalesi değil de, bir komisyon çalışması izlenimi vermesi (*araştırma sonuçlarından, bazı kurumlara yönelik tavsiyeler çıkarılmamalıdır*), 6-Makalenin bir bütün olarak sunumunda yetersizlik" vurgulanmıştır (22).

Danışmanların ortak red nedenleri

A-Dış nedenler:

1. Derginin ilgi alanının dışında olması; makalenin doğru dergiye yollanmamış olması, 2. Konunun derginin öncelik sıralamasında bulunmaması, 3. Ayrımcılık (bias/ön yargı).

B-Makaleden kaynaklanan nedenler

1) Yazımla ilgili nedenler

a. İngilizce yazımda sorunlar; gramer hataları, uygunsuz dil kullanımı, b. Makalenin okunmasında güçlük; bilimsel dilin doğru kullanılmaması, akıcı ve anlaşılır olmaması, anlatımın kötü veya zayıf olması, c. Derginin yazım kurallarına uyumsuzluk/özensizlik, d. Makalenin çok uzun olması, e. Dilbilgisinde ve kısaltmalarda hatalar,

2) İçeriğe bağlı nedenler

A. Başlık -Makalenin içeriğini tam olarak yansıtmalıdır.

B.Özet-İlk okunan bölümdür. Kötü bir ilk izlenim sonraki süreci etkiler. Özetle ilgili en çok olumsuz yoruma neden olan özellikler: 1.Yetersiz bilgi içermesi, 2.Makalede anlatılanlar ile uyumsuzluk "Genellikle iyi bir kısa özet iyi bir makale izler; kötü bir özet ise gelecek ciddi sorunların habercisidir !!"

C.Giriş -Özü 3 paragraf olmalı: (1) Daha önce bu konuda yapılmış bir şeyler var mıdır? (Neyi biliyoruz?), (2) Neden bu araştırmaya gerek duyulmuştur? (Neyi bilmiyoruz?) (3) Çalışmamızın amacı nedir? (Neyi bilmek istiyoruz?) Bu başlıkların uygunsuz ya da eksik olması red nedenidir.

D. Gereç ve yöntem- 1.Uygunsuz/hatalı/zayıf çalışma tasarımı; Çalışma tasarımının, sorulan soruyu cevaplayacak nitelikte veya yeterlilikte olmaması, hatalı bir çalışma tasarımı, sonuçların da hatalı olmasına neden olur.

Çalışma tasarımı dışındaki tüm nedenler, düzeltilme şansına sahip iken, çalışmanın başında yapılan tasarım hatası onarılamaz sonuçlar doğurabilir. 2. Geçerli-güvenilir olmayan yöntemlerin kullanılması, 3. Kullanılan gereçlerin tanımlanmaması veya

eksik/uygunsuz/yetersiz olması, 4. Uygunsuz/yetersiz istatistik veya kullanılan istatistik yöntemin tanımlanmaması, 5. Etik kurul izninin olmaması, E. Sonuçlar

1. Hatalı veya çelişkili sonuçlar, 2. Sonuçların hipotezi desteklemede yetersiz kalması, 3. Tablo veya şekillerin yetersiz, fazla veya kafa karıştırıcı sunulması, 4. Sonuçların abartılı yorumlanması, 5. Sonuçların düzmece izlenimi vermesi !

F. Tartışma

1. Sonuçlardan abartılı yorumlar çıkarılması ve bunların bulgularla desteklenmemesi, gösterdiğinden daha fazla şey söylenmesi,

2. Sonuçların açık ve dürüstçe yorumlanmaması, olası yanlışlıklar, şaşırtıcı farklılıklar tanımlanması, tartışmanın abartılı olması, hipotezin sorularını cevaplamaması, sonuçların yeniden bu bölümde de yazılması, 3. Sonuçların hatalı yorumu, 4. Araştırmanın kısıtlılıklarının belirtilmemiş olması, 5. Sonuçların pratikte faydalı olacak kısmına dair bir akıl yürütme (anlamlandırma) içermemesi.

G. Kaynaklar

Konu ile ilintisiz, eksik, yetersiz, uygunsuz, güncel olmayan, ulaşılamayan kaynakların yazılması.

3) Genel nedenler

1. Özgün olmayıp, taklit edilmiş bir çalışma izlenimi vermesi, 2. Çalışmanın yer, araştırmacı, zaman ve sonuçlar açısından güvenilir olmaması; masa başında hazırlandığı izlenimini vermesi, 3. Aşırma kuşkusu doğurması.

Akademik dünya fazla geniş değildir. Aynı alanda çok spesifik konularda çalışan fazla sayıda danışman olamayabilir. Red edilen bir makalenin gönderildiği ikinci dergi tesadüfen ilk dergideki aynı danışmandan görüş isteyebilir. Danışmanlar gönüllü akademisyenlerdir; bu bağlamda teşekkürü ve övgüyü hak ederler, fakat zaman ayırarak değerlendirdikleri yazılarda önerilerinin göz önüne alınmadığını ya da uygulanmadığını görmek istemezler! Bununla birlikte danışmanlar açısından da şu detay da göz ardı edilmemelidir; bir makaleye danışmanlık yapmak; ne kadar akıllı/ becerikli/ başarılı vb olduğunuzu gösterme zamanı değil, genç bir akademisyene / araştırmacıya bilimsel destek verme zamanıdır.

Editörlerin red nedenleri

Editörlerin red nedenlerini irdeleyen araştırmanın sonuçlarına göre ise, red nedenleri şu şekilde netleşmiştir: 1-Konu: Çalışma önemli bir konuyu araştırmamaktadır, 2-Dergi: Doğru dergi seçilmemiştir, 3-Özgünlük: Aynı ya da benzer çalışmalar yapılmıştır, 4-Genel plan: Özensiz hazırlanmış bir sunum vardır (derginin tanımladığı kurallara uyumsuzluk, tablo ve şekillerin yazı ile uyumsuzluğu gibi), 5-Zayıf İngilizce: Okunmada güçlük, 6-Çalışma tasarımı: Araştırma sorusuna uygun hazırlanmış bir tasarım olmaması, 7-Örneklem büyüklüğü: Çalışma başlamadan önce, istatistiksel anlamlılık için güç analizi yapılmalıdır, 8-Kontrol: Kontrol grubunun olmaması ya da yetersiz olması önemli bir nedendir. Yanlılıktan nasıl kaçınıldığı açıkça belirtilmelidir (23).

En çok yayınlanmaya uygun bulunan makalelerin özellikleri

Çalışma yönteminin yüksek kalitede olması, randomize kontrollü çalışma olması, iyi tasarlanmış olması, tanımlayıcı ve ayrıntılı analitik yöntem, finansman kaynaklarının açıklanmış olması, örneklem büyüklüğünün fazla olması, iletişim kurulacak yazarın derginin basıldığı ülkede yaşıyor olması (Bias /ön yargı?)(24).

Yazarların ümitlerinin kırılmamasını gerektirecek nedenler

1-Danışman değerlendirmesi süreci zaten tüm yazarların eleştiri alacağı anlamına gelir, 2-Danışman önerileri sonraki süreçte makaleyi geliştirmede yararlı olur, 3-Birçok editör, yayınlatabileceğinden daha fazla başvuru aldığından bir bölümünü reddetmek durumunda kalmaktadır, 4-Danışmanlar her zaman aynı fikirde olmayabilir!! 5-Reddedilen birçok çalışma (en azından %50'si) 2 yıl içinde başka bir dergide yayınlanmaktadır (25).

Editör ve danışman ilişkisinde önemli noktalar

Editör ve danışman ilişkisinde önemli noktalar olarak raporlamalardaki ifade ve kullanılan dil öne çıkmaktadır.

Editörü zor durumda bırakan danışman raporları

1-Obsesif, aşırı titiz, ihmalcı veya kural tanımaz raporlar, 2-Makaleye "Güvenilmez" deyip, somut kanıt göstermeyenler, 3-Gereksiz suçlamalar ile dolu raporlar, 4-Bakılmamış testler veya yeni tetkikler isteyenler (Halen var olan makale değerlendirilmelidir, bir sonraki değil !) 5-Yazarı örseleyen söylemlerle dolu olanlar (7).

Danışman değerlendirmelerindeki yetersizlikler

1-Derginin hedef kitlesi hakkında yetersiz bilgi, 2-Danışmanın makalenin konusu ile ilgili olarak kısıtlı görüşe sahip olması, 3-Kendi çalışmalarına atıf yapıldığını görme arzusu, 4-Karşıt grupların yayınlarını geciktirme çabası, 5-Yeni literatüre hakim olmama, 6-Yeni fikirlere direnme, 7-Yeni yazarlara karşı yanlı tutum, 8-Makalenin planının yeterliliği konusunda kararsızlık, 9-İstatistik yöntemler konusunda sınırlı bilgiye sahip olma, 10-Ölçüm metotları ile ilgili yetersiz bilgi (biyokimyasal, radyoaktif, psikolojik, kinezyolojik, antropometrik vb), 11-Değerlendirmeye yeterli zaman ayrılmaması, 12-Kararı etkileyecek öğeleri önemine göre sıralamada yetersizlik (7).

Danışman uyumunun artırılmasına yönelik öneriler

1-Standard değerlendirme formları kullanılmalı, 2-Dinamik, istekli ve bilimsel insanlar seçilmeli, 3-Danışmanların yetenek ve uzmanlık alanları iyi bilinmeli, 4-Gelen raporların nitelik ve niceliklerine göre kaydı tutulmalı, 5-Yıl sonunda danışmanlara teşekkür yayınlanmalı, 6-"En İyi Danışmanlar"a takdir yazısı gönderilmeli, 7-Danışmanlara ödeme yapılmasının değerlendirme kalitesini etkileyip etkilemediği konusunda yapılan araştırmaların sonuçlarına göre; profesyonel veya amatör bir anlayış ile yapılan danışman incelemeleri kalite açısından farklılık göstermemektedir (7).

Danışmanlığı yararları

Makalelerinde değerlendirilmesürecindedanışmanlıkbusistemin temelini oluşturmaktadır. Bilimsel dergi danışmanlığı kişiyi makale yazma konusunda motive eder, entellektüel kapasiteyi artırır, yaratıcılık açısından olanak yaratır ve profesyonelleşmeye destek olur. Ayrıca; 1-Makale değerlendirme aşamasında ilgi alanlarında bilgileri artar, 2-Yazarlara yapıcı geri bildirim sunarak yol gösterirler, 3-Araştırmaların kalitesinin artmasına, eğitime, pratik uygulamalara ve politika geliştirilmesine katkıları olur. Bir anlamda akademik eğitim sürecinin devamıdır, yazarların ne demek istediklerini anlamaya çalışmak, yeni bir fikri ve metodu öğrenmek, kendi araştırmalarına yön

verecek fikirler edinmek knisyenin, araştırmacının ya da yöneticinin becerilerini artırır (26).

Nasıl iyi danışman olunur?

Değerlendirmede göz önüne alınması gerekenler

1-Makale ile ilgili kaygılarınızın önceliklerini düzenleyiniz (Yazınız editör ve yazara hangi detayların mutlaka düzeltilmesi gerektiği, hangilerinin minör sorunlar olduğu konusunda fikir verecek ve yönlendirecektir). Anlaşılır, açık cümleler kurunuz, önerilerinizi numaralayıarak sıralayınız, açık ve direkt olunuz.

2-Spesifik olunuz ve örnekler veriniz. "Önemli bir katkısı yok" "Klinik önemi yok", "Zayıf analiz edilmiş çalışma" gibi yararı olmayan genel tanımlamalardan kaçınınız, çünkü yazarlar makalelerinin hangi yönden yetersiz olduğunu, hangi açılardan geliştirilmesi gerektiğini bilmek isteyeceklerdir.

3-Analiz, yazım dili, format, bilginin özetlenmesi gibi konularda düzeltici önerileriniz makalenin geliştirilmesi için yararlı olacaktır. Üstesinden gelinmesi mümkün olabilecek temel kusurları bildiriniz.

4-Yazarlara saygılı olunuz; eğitim döneminde olmak zordur ve eleştirileri tolere etmek kolay değildir. Adil olunuz ve kendiniz nasıl mesajlar almak isterseniz, o şekilde yazmaya gayret ediniz.

5-Uzman olarak tavrınızı koyunuz ve çekinmeyiniz. Deneyimleriniz ve birikimleriniz nedeniyle sizden görüş ve geri bildirim istendiğini unutmayınız.

6-Kılavuzları ve kontrol listelerini amaca uygun bir şekilde kullanınız. Bu dokümanlar size yardımcı olmak amacı ile hazırlanmıştır. Metaanalizler, randomize veya gözlemsel araştırmalar, ekonomik değerlendirmeler, tanısalsal test çalışmaları, randomize kontrollü araştırmalar ve randomize olmayan girişimler için farklı kontrol listeleri ve kılavuzlar bulunmaktadır.

7-Talimatlara / yönlendirmelere uyunuz. Danışmanlığı kabul ettiyseniz zamanlamaya dikkat ediniz. Gecikmeler yazarlara haksızlık olacaktır. Formları gerektiği şekilde doldurunuz, makale ile ilgili gizliliği koruyunuz ve çıkar çatışması varsa açıklayınız. Makaleden bir yarar sağlamaya çalışmayınız. Yazar ile direkt olarak bağlantı kurmayınız (pek çok dergide değerlendirme kör olarak yapılmaktadır).

8-Editöre yorum ve düşüncelerinizi yazarken dürüst ve açık olunuz. Bu bölümü yazar görmeyecektir. Araştırma etiği ya da çıkar ilişkisi gibi kaygılarınız varsa bu bölüme mutlaka yazınız. Yazara gidecek bölüme eleştiri ve önerilerinizi sıralayınız. Yazara yazılanların tekrar editöre de aynen yazılmasına gerek yoktur.

9-Editör ve yazara gönderilen mesajlar aynı olmayabilir, fakat çok farklı ve kafa karıştıran metinlerden ve ifadelerden kaçınmak gerekir. Kullanılan dile dikkat edilmeli, yazarı örsleyen söylemlerden kaçınılmalıdır. Böylesi durumlardan danışmanların yazdıkları metinlerin editörler tarafından düzeltilmesi gerekmektedir. Yazara kısıtlama olmadan, fakat doğru, net ve yapıcı eleştiriler sağlayınız (7,26, 27).

Danışmanlar için temel kurallar

Danışmanlar için "on temel kural" aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Kural 1-Makaleyi zamanında değerlendiremeyecekseniz danışmanlığı kabul etmeyiniz. Hayır diyebilirsiniz, fakat bu yanıtı gecikmeden ve makaleyi bekletmeden veriniz.

Kural 2-Çıkar çatışmasını önleyiniz.

Kural 3-Yazarları tatmin edecek bir değerlendirme yazınız.

Kural 4-Danışman olarak makalenin yazım sürecine katkıda bulunduğunuzu unutmayınız.

Kural 5-Değerlendirme sürecinden keyif almaya ve öğrenmeye çalışınız.

Kural 6-Kendinize göre bir yöntem geliştiriniz.

Kural 7-Değerli zamanınızı buna değercek makaleler için kullanınız.

Kural 8-Dergi kuralları gereği gizlilik ilkesine uyunuz.

Kural 9-Açık, kısa ve nötr ifadeler kullanmaya, fakat belirleyici olmaya çalışınız.

Kural 10-Editöre yorumlarınızı varsa kaygılarınızı mutlaka yazınız (28).

Editörler ne isterler?

1-Öncelikle taahhüt isterler, çünkü yüksek kalitede makale yayınlamayı amaçlarlar. Klinisyenler ve araştırmacılar danışman değerlendirme sürecinin bilginin yayılma işlemi için "temel" bir uygulama olduğunu göz önüne almalı ve danışmanın sorumluluklarını paylaşmalıdırlar. Hepimiz birilerinin makalemizi gözden geçirmesini isteriz. Dolayısı ile kendi makalemizin nasıl incelenmesini istiyorsak, danışmanlık yaptığımız makaleyi de öyle incelemeliyiz.

2-Zamana saygılı olunmasını isterler. Herkesin zamanı değerlidir. Sürecin uzaması gecikmelere neden olacak ve pek çok kişi bu durumdan olumsuz etkilenecektir ki, bu da adil değildir.

3-Adalet ve objektivite isterler. Acımasızlık her aşamada önlenmelidir.

4-Makalenin konusu itibarıyla danışman yetersiz kalıyorsa, mutlaka bildirilmesini isterler.

5-Makale ile ilgili yorum/öneri isterler. Yorumlar açıklamalar içeren notlarla gönderilmelidir. A-Makaledeki sorunun lokalizasyonu, B-Neden sorun oluşturduğu, C-Değiştirilebilecek /düzeltilebilecek durumda ise nasıl yapılacağı yazılmalıdır.

6-Öneri isterler ve ayrıca makale düzeltildikten sonra da değişiklik isteyen danışman tarafından kontrol edilmesini ve son kararın verilmesinde editöre yardımcı olunmasını isterler (12).

Editöre düşen görevler

A.Danışmanların belirlenmesi

Danışmanların ilgi alanlarını, iletişim bilgilerini içeren bir veritabanı oluşturmalıdır. Danışman listesi yayınlar incelenerek, dergi bilim kurullarına danışılarak veya bilimsel veri tabanları taranarak saptanabilir ve teklif götürülür. Bazı dergiler makale yazarlarından danışman önerisi almaktadırlar. Uygun bulunan danışmanların atanması editörün insiyatifindedir.

Danışmanların belirlenmesinde genellikle iki yöntem kullanılmaktadır:1-Makale belirlenen danışmana bir ön mektup ile birlikte gönderilir ve değerlendirmeleri istenir. Danışman istekli değilse, ya da makalenin konusunda yetersiz ise iptal edilir (hemen gönderilen), 2-Önce potansiyel danışmana sorulur ve sadece kabul edenlere daha sonra makale gönderilir (önce sorulan). Hangi sistemin yararlı, başarılı ve hızlı olduğu net değildir. Önce sorulan sistemde danışmanların teklifi daha fazla oranda red ettikleri görülmekte, bununla birlikte kabul edenlerin de daha hızla değerlendirme yaptıkları vurgulanmaktadır. Fakat sonuçta her iki yöntemde de toplam değerlendirme sürecinin aynı sürede olduğu bildirilmektedir. (29).

B-Sürecin takibi

Makalenin zamanında değerlendirilmesi ve sürecin etkin bir şekilde işlemeden editör sorumludur. Danışmanlara destek olunması için değerlendirmede göz önüne alınması gereken temel öğeleri içeren bir kontrol listesinin hazırlanması yararlı olacaktır.

C-Danışmanların değerlendirilmesi

Editör danışmanların değerlendirme raporlarının kalitesi ve zamanlama konusundaki önerileri konusunda bir veri tabanı oluşturabilir. Danışmanlara teşekkür veya ödüllendirme uygulayabilir. Sürecin sekteye uğramasına neden olan danışmanların uyarılması veya tekrarlayan sorunlar yaşanması durumunda sistemden çıkarılmaları söz konusu olabilmektedir.

Danışmanlara aşırı yük verilmemesi açısından bir danışmana gönderilebilecek makale sayısının sınırlandırılmasına dikkat edilmeli, zamanında değerlendirme yapan ve dergiye katkıda bulunan danışmanlar açısından bu konuda duyarlı davranılmalıdır. Danışmanlara ödeme yapan dergiler mevcuttur, fakat yıl sonunda resmi teşekkür yayınlanması veya dergiye abonelik gibi uygulamalar daha yaygındır.

Danışmanlar inceledikleri makalelerin tüm süreci ile ilgili olarak bilgilendirilmeli, makalenin durumunu sistemden görebilmelidirler.

Danışman değerlendirmelerini iyileştirmek için editörlere öneriler

Danışmanların yetenekleri ve uzmanlık alanları iyi bilinmeli, dinamik ve istekli "bilim insanları" seçilmeli, özel bazı konuları içeren makaleler için kurallar belirlenmeli, klinik ve deneysel araştırmalar için farklı, derlemeler için farklı kurallar olmalı, danışmanlara değerlendirme formları hazırlanmalı, gelen değerlendirmelerin nitelik ve kalitelerine göre kayıtları tutulmalı, yıl sonunda danışmanlara teşekkür yayınlanmalı "En iyi danışman"lara takdir yazısı gönderilmelidir.

Danışma kurulunun geniş tutulmasının avantajları

1-Yeni ve değişik konulardaki çalışmaların yayınlanabilmesine olanak tanır, 2-Hedef kitle genişleyecektir, 3-Farklı disiplinler aynı makalenin kendi alanları ile ilgili kısımlarına odaklanabilirler.

Editörlerin vereceği temel mesaj; "daha az, daha kaliteli, fakat daha doğru nedenlerle yapılan araştırmalara gereksinim var" olmalıdır (30).

Son söz

Bilimsel dergilerdeki "Danışmanlık Sistemi" günümüzde modern bilimin yapı taşlarından birisidir ve bu sistem araştırma sonuçlarının bilimsel arenadaki sunum standardını artırmaktadır. Bununla birlikte söz konusu sistemin makalenin kalitesini garantilemeyeceği veya bilimsel usulsüzlük ya da etik ihlal yapıp yapılmadığını güvenilir bir şekilde algılayamayabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (31).

KAYNAKLAR

1-Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals: Ethical Considerations in the Conduct and Reporting of Research: Peer Review. Available at: http://www.icmje.org/ethical_3peer.html (erişim 01 Aralık 2012)

- 2-Huston P. Information for peer reviewers. *CMAJ* 1994;150:1211-22.
- 3-Jackson JL, Srinivasan M, Rea J, Fletcher KE, Kravitz RL. The validity of peer review in a general medicine journal. *PLoS One* 2011;6(7):e22475. Epub 2011 Jul 25.
- 4-Wicherts JM, Kievit RA, Bakker M, Borsboom D. Letting the daylight in: Reviewing the reviewers and other ways to maximize transparency in science. *Front Comput Neurosci* 2012;6:20.
- 5-Jefferson T, Alderson P, Wager E, Davidoff F. Effects of Editorial Peer Review: A Systematic Review *JAMA*. 2002;287(21):2784-6.
- 6-Jefferson T, Wager E, Davidoff, F. Measuring the Quality of Editorial Peer Review. *JAMA*. 2002;287(21):2786-90.
- 7-Gökçe Kutsal Y:Editör gözüyle danışmanlık. In: Yılmaz O (Ed):Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık , Ankara, TÜBİTAK, 2003, s:13-28.
- 8-Mahawar KK, Kejarawal D, Malviya A, Birla R, Viswanath YK. Peer review practices in biomedical literature: a time for change? *Asian J Surg*. 2009 Oct;32(4):240-6.
- 9-Gasparyan AY, Kitas GD. Best peer reviewers and the quality of peer review in biomedical journals *Croat Med J*. 2012;53:386-9.
- 10-Matías-Guiu J, García Ramos R. Improvement and decision-making process of an article. *Neurología*. 2009 Jul;24(6):353-8.
- 11-Tempest D. Reviewers may not always agree, but that's not necessarily a bad thing. Oct 2008. http://www.elsevier.com/wps/find/reviewershome.reviewers/ru_issue2b (erişim 01 Aralık 2012)
- 12-Einarson TR, Koren G. To accept or reject? A guide to peer reviewing of medical journal papers. *J Popul Ther Clin Pharmacol* 2012; 19(2):e328-e333.
- 13-Alexandrov AV, Hennerici MG, Norrving B. Suggestions for reviewing manuscripts. *Cerebrovasc Dis* 2009;28(3):243-6.
- 14- Anthony N. DeMaria AN. How Do I Get a Paper Accepted? *Journal of the American College of Cardiology* 2007;49(15) 1666-7.
- 15-Yaffe MB. Re-reviewing peer review. *Sci Signal* 2009 Aug 25;2(85):eg11.
- 16-Simera I, Moher D, Hirst A, Hoey J, Schulz KF, Altman DG. Transparent and accurate reporting increases reliability, utility, and impact of your research: reporting guidelines and the EQUATOR Network. *BMC Med* 2010 Apr 26; 8:24.
- 17-Altman DG, Simera I. Responsible reporting of health research studies: transparent, complete, accurate and timely. *J Antimicrob Chemother* 2010;65:1-3.
- 18-Schulz KF, Altman DG, Moher D; CONSORT Group. CONSORT 2010 Statement: updated guidelines for reporting parallel group randomised trials. <http://www.bmj.com/highwire/section-pdf/8848/10/1> *BMC Med* 2010 Mar 24;8:18.
- 19-Simera I, Moher D, Hoey J, Schulz KF, Altman DG. A catalogue of reporting guidelines for health research. *Eur J Clin Invest* 2010;40:35- 53.
- 20-EQUATOR Library for health research reporting. Available at: <http://www>.

equatornetwork.org/resource-centre/library-of-healthresearch-reporting/ (erişim: 01 Aralık 2012)

21-Bordage G.Reasons reviewers reject and accept manuscripts: the strengths and weaknesses in medical education reports. *Acad Med.* 2001 Sep;76(9):889-96.

22-Ajao OG . Some reasons for manuscript rejection by peer-reviewed journals. *Annals of Ibadan Postgraduate Medicine* 2005;3(2): 9-12.

23-Audisio RA, Stahel RA, Aapro MS, Costa A, Pandey M, Pavlidis N. Successful publishing: how to get your paper accepted. *Surg Oncol.* 2009 Dec;18(4):350-6.

24-Lee KP, Boyd EA, Holroyd-Leduc JM, Bacchetti P, Bero LA. Predictors of publication: characteristics of submitted manuscripts associated with acceptance at major biomedical journals. *Med J Aust* 2006: 184(12):621-6.

25-Woolley KL, Barron JP. Handling manuscript rejection: insights from evidence and experience. *Chest* 2009: 135(2):573-7.

26-Estrada C, Kalet A, Smith W, Chin MH. How to Be an Outstanding Reviewer for the Journal of General Internal Medicine and Other Journals. *J Gen Intern Med.* 2006 March; 21(3): 281-4.

27-Rumboldt Z.Some hints about the reviewers' ethical dilemmas. *Acta Med Croatica* 2008 Dec;62(5):443-6.

28-Bourne PE, Korngreen A. Ten Simple Rules for Reviewers. *PLoS Comput Biol* 2006; 2(9): e110. doi:10.1371/journal.pcbi.0020110.

29-Pitkin RM, Burmeister LF. Identifying Manuscript Reviewers: Randomized Comparison of Asking First or Just Sending. *JAMA* 2002;287(21):2795-96.

30-Ray JG. Judging the judges: the role of journal editors. *Q J Med* 2002; 95: 769-74.

31- WAME Editorial Policy Committee. Definition of a Peer-Reviewed Journal. In: Policy Statements. Available at: <http://www.wame.org/resources/policies#definition> (erişim : 01.Aralık 2012)